Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review
วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์
ISSN : 2539 - 5777

คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ : การปริวรรต แปล และการวิเคราะห์

Dhātavatthadīpaka: Transliteration Translation and Analysis

พระมหาธีรเพชร ธีรเวที มาตพงษ์[1]

Phramaha Teerapetch ThīravethĪ Matpong

E-mail: Mahatee_99@hotmail.com

ประเวศ อินทองปาน[2]

Prawet Intongpan

E-mail: fhumpvi@ku.ac.th

Received: *August 6, 2024* **Revised:** *September 3, 2024*

Accepted: *September 9, 2024*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคัมภีร์ในด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง โครงสร้าง และเนื้อหาของคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ 2) เพื่อปริวรรตคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ จากต้นฉบับบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ ด้านไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ อลังการและคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า ผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือพระอัคคธัมมะเถระชาวพม่า คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะมีธาตุทั้งหมด 1,189 ศัพท์ โครงสร้างของคัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนต้นของคัมภีร์ คือ คันถารัมภกถา อยู่ในคาถาที่ 1 (2) เนื้อหาของคัมภีร์ แบ่งออกเป็น 5 ปริจเฉท อยู่ในคาถาที่ 2-330 (3) คำลงท้ายของคัมภีร์ คือ นิคมนกถา อยู่ในคาถาที่ 331-32 ต้นฉบับของคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะจัดพิมพ์เป็นบาลีอักษรพม่า ผู้แปลได้ปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทยและตรวจชำระ โดยเทียบเคียงกับสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ซึ่งแต่งโดยพระอัคควังสะ, สัททนีติธาตุมาลา ฉบับแปล ตรวจชำระโดยสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ อุปสมมหาเถระ ธาตวัตถสังคหปาฐนิสสยะ ซึ่งแต่งโดยพระวิสุทธาจารมหาเถระ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ สรุปความไวยากรณ์ที่สำคัญจากสัททนีติปกรณ์ โมคคัลลานไวยากรณ์ ปทรูปสิทธิปกรณ์ และพาลาวตาร คัมภีร์นี้แต่งเป็นอนุฏฐุภาฉันท์ 8 พยางค์ มีคาถาทั้งหมด

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhaghosa Nakornphathom Campus.

[2] มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์/ Kasetsart University

22 ประเภท คือ ปัฐยาวัต 1 กลุ่มนการวิปุลา 5 กลุ่มชการวิปุลา 3 กลุ่มมการวิปุลา 3 กลุ่มรการวิปุลา 3 กลุ่มสการวิปุลา 2 กลุ่มภการวิปุลา 3 กลุ่มตการวิปุลา 2 และประกอบด้วยลักษณะของสัททาลังการ 6 ประเภท คือ ปสาทคุณ มธุรตาคุณ สุขุมาลตาคุณ อัตถพยัตติคุณ โอชคุณ และสิเลสคุณ อีกทั้งคัมภีร์นี้ส่งผลด้านคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้รู้คณะธาตุและอรรถของธาตุได้อย่างถูกต้อง ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจพระพุทธพจน์ได้อย่างถูกต้องอันจะช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

คำสำคัญ : คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ, การปริวรรต, การแปล, การวิเคราะห์

Abstract

This dissertation aims at objectives: (1) to study the historical background, authorship, structure, and content of *Dhātavatthadīpaka* scripture, (2) to transliterate *Dhātavatthadīpaka* from the original Burmese Pali script into Thai Pali script and translate it into Thai, and (3) to analyze *Dhātavatthadīpaka* scripture in terms of grammar, prosody, adornment, and its value towards studying Buddhist teachings by using qualitative research methods based on document analysis, compilation, and presentation of information.

The research findings indicate that the author was a Burmese monk Aggadhamma Thera. *Dhātavatthadīpaka* scripture contains a total of 1,189 terms. Its structure is divided into 3 parts: (1) The introduction, or *Khanthārambhakathā*, found in verse 1, (2) its main content, divided into five chapters, found in verses 2–330, and (3) The conclusion or *Nigamanakathā*, found in verses 331–332. The original manuscript of *Dhātavatthadīpaka* was published in Pali using Burmese script. The translator has transcribed it into Pali using Thai script, translated it into Thai, and revised it by comparing with the *Saddanītipakaraṇa* and *Dhātumālā*, authored by Aggavamsa Thera, as well as the *Saddanīti Dhātumālā* translated and revised by Somdet Phra Buddhajinawong Uppasamma Mahathera, the *Dhātavatsaṃgahapathanisaya* authored by Visuddhachara Mahathera, and the Pali Tipitaka. The *Dhātavatthadīpaka* summarizes essential grammar from *Saddaniti Pakarana*, *Moggallāna–Vyākarana*, *Patharūpasiddhipakaraṇa*, and *Bālāvatāra*. These scriptures are composed in the *Anuṭaṭhubhāchanda* with 8 syllables and contains a total of 22 types of verses: 1 *Pathyāvatta* group, 5 *Nkaravipulā* groups, 3 *Skaravipulā* groups, 3 *Bhkaravipulā* groups, and 2 *Tkaravipulā* groups. In addition, it also incorporates six types of linguistic embellishments: *Pasādaguna, Madhuratāguna, Sukhumālātaguna, Aṭṭhabyattiguna, Ojāguna, and Silesaguna.* Furthermore, this scripture is also valuable towards studying Buddhist teachings as it facilitates an accurate understanding of the elements and their meanings. This accurate comprehension of the Buddha's words aids in ensuring that Dharma practice is free from errors and misunderstandings.

Keywords : *Dhātavatthadīpaka*, Transliteration, Translation, Analysis

บทนำ

คำสอนของพระบรมศาสดาตลอด 45 พรรษาเรียกว่า พระพุทธพจน์ รวบรวมอยู่ในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งอาจสรุปย่อได้เป็น 2 หมวดโดยย่อ คือ ธรรม และวินัย ธรรมหมายถึงพระสูตร (ในพระสุตตันตปิฎก)[3] และพระอภิธรรม (ในพระอภิธรรมปิฎก) ส่วนวินัย คือ วินัยปิฎก[4] พระศาสนาของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยปริยัติ คือ คำสอน, ปฏิบัติ คือ การประพฤติตามคำสอน และปฏิเวธ คือ การรู้แจ้ง คัมภีร์พระไตรปิฎกจัดว่าเป็นปริยัติ เปรียบได้กับแผนที่เดินทาง ซึ่งทำให้การเดินทางคือปฏิบัติถูกต้องไม่ผิดพลาด อันจะนำไปสู่ผลการปฏิบัติคือปฏิเวธนั่นเอง ดังพระอัคควังสาจารย์ ผู้แต่งสัททนีติปกรณ์ได้กล่าวว่า

ปริยตฺติ นุ โข มูลํ สาสนสฺส มเหสิโน
อุทาหุ ปฏิปตฺตีติ ปริยตฺตีติ ทีปเย.[5]

"เมื่อถามว่า ปริยัติเป็นรากฐานแห่งพระศาสนาของพระชินเจ้า หรือปฏิบัติ ควรกล่าวว่าเป็นปริยัติ"

ปริยัติคือคัมภีร์พระไตรปิฎกข้างต้นมีคัมภีร์อธิบายความที่เรียกว่า อรรถกถา และมีคัมภีร์อธิบายอรรถกถาที่เรียกว่า ฎีกา อีกทั้งยังมีคัมภีร์โยชนาและคัณฐิเป็นต้นที่โบราณาจารย์รุ่นหลังแต่งอธิบาย ทุกคัมภีร์ที่กล่าวมานั้นล้วนใช้ภาษามคธเป็นเครื่องมือในการบันทึกทั้งสิ้น ภาษามคธจึงเป็นภาษาที่สำคัญมากในการทำความเข้าใจพระพุทธพจน์อย่างถูกต้อง และภาษามคธก็มีไวยากรณ์เป็นแบบแผนอย่างละเอียด ดังคัมภีร์นิรุตติเภทสังคหะกล่าวว่า

ติพฺพิเธ สาสเน มูลํ สุตสฺส สทฺทลกฺขณํ.[6]

"ปริยัติเป็นรากฐานของคำสอน 3 ประการ และไวยากรณ์ก็เป็นรากฐานของปริยัตินั้น"

ในเมืองไทยสมัยก่อนเรียกคัมภีร์ไวยากรณ์ว่า สัททาวิเสส คำนี้ปรากฏใช้เป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 พบหลักฐานการใช้คำนี้ในจดหมายเหตุพงศาวดารเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อพุทธศักราช 2331 ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ (ปัจจุบันคือวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) การทำสังคายนาในครั้งนั้นได้แบ่งออกเป็น 4 กอง คือ

1) กองพระวินัย
2) กองพระสูตร

---

[3] วิ.มหา.อ. (บาลี) 1/17,

[4] ที.สี.อ. (บาลี) 1/16,

[5] นีติ.สุตฺต. (บาลี) 1/1.

[6] นิรุตฺติ.สงฺคห (บาลี) 1.

3) กองพระปรมัตถ์ หรือพระอภิธรรม

4) กองพระสัททาวิเสส

คำว่า สัททาวิเสส มิได้อธิบายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวตามรูปศัพท์แล้วจัดเป็นศัพท์สมาสมาจากคำสองคำ คือสัททา กับ วิเสส คำว่า สัททา มาจากรูปศัพท์ในภาษาบาลีว่า สทฺท ซึ่งมักแปลว่า “เสียง” หรือ “ศัพท์” แต่ในที่นี้แปลว่า “ไวยากรณ์” ดังคำว่า สทฺทานุสาสน (คัมภีร์อธิบายไวยากรณ์) สทฺทสตฺถ (คัมภีร์ไวยากรณ์) สทฺทวิทู (ผู้รู้ไวยากรณ์) สทฺทนีติ (ระเบียบแห่งไวยากรณ์) แม้ในภาษาสันสกฤตก็ปรากฏรูปคำที่คล้ายคลึงกันว่า ศพฺท ในคำว่า ศพฺทานุศาสน (คัมภีร์อธิบายไวยากรณ์), ศพฺทศาสฺตฺร (คัมภีร์ไวยากรณ์) โดยเหตุที่ภาษาไทยมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ ไม่นิยมออกเสียงหนักในพยางค์สุดท้าย เมื่อนำคำบาลีมาใช้ เช่น วีถิ กวิ อคฺคิ มุนิ จึงได้แผลงรูปและออกเสียงยาวเป็น วิถี กวี อัคคี และมุนี เป็นต้น ดังนั้น คำบาลีว่า สทฺท จึงมีรูปเป็น สัททา ส่วนคำว่า วิเสส ยังคงรูปเดิมเช่นในภาษาบาลี(แปลว่า วิเศษ) ดังนั้น คำว่า สัททาวิเสส จึงแปลว่า“ไวยากรณ์พิเศษ” คือไวยากรณ์ที่เป็นอุปการะสำคัญในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก

สรุปความว่า สัททาวิเสส คือ กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ว่าด้วยหลักภาษาในพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์พื้นฐานแห่งความเข้าใจในภาษาบาลีตลอดจนการเรียนรู้และวินิจฉัยข้ออรรถข้อธรรมในพระไตรปิฎก ปัจจุบันในหอสมุดแห่งชาติมีบัญชีรายชื่อกลุ่มคัมภีร์สัททาวิเสส 153 คัมภีร์ซึ่งรวมทั้งคัมภีร์ภาษาบาลีและสันสกฤตที่แต่งในลังกา พม่า และไทย สำหรับในประเทศพม่ามีรายชื่อคัมภีร์สัททาวิเสสที่แต่งขึ้นเฉพาะในพม่าเป็นภาษาบาลีอย่างเดียวจำนวน 134 คัมภีร์

ความจริงชื่อว่าสัททาวิเสสหมายความถึงกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหลัก แต่ยังมีคัมภีร์อื่นที่ว่าด้วยหลักภาษาซึ่งไม่จัดเป็นไวยากรณ์ เมื่อรวมกลุ่มคัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นอุปการะในการศึกษาพระไตรปิฎกอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์หรือสัททาวิเสส คือ คัมภีร์ว่าด้วยแบบแผนของภาษา เช่น กัจจายนไวยากรณ์ แต่งโดยพระกัจจายนะในราวหลังพุทธศตวรรษที่ 7 เพราะอาศัยคัมภีรกาตันตระที่แต่งโดยศรรพะวัรมันในรัชสมัยพระเจ้าสาตวาหนะในราวพุทธศตวรรษที่ 7, โมคคัลลานไวยากรณ์ แต่งโดยพระโมคคัลลานะชาวสิงหลในราวพุทธศตวรรษที่ 17 และสัททนีติปกรณ์ แต่งโดยพระอัคควังสะชาวพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้น

2. กลุ่มคัมภีร์นิฆัณฑุ คือ คัมภีร์ว่าด้วยชื่อศัพท์และลิงค์ (เพศทางไวยากรณ์) เป็นตำราประเภทพจนานุกรม เช่น อภิธานัปปทีปิกา แต่งโดยพระโมคคัลลานะชาวสิงหลในพุทธศตวรรษที่ 17 และเอกักขรโกสะ แต่งโดยพระสัทธรรมกิตติชาวพม่าที่พำนักอยู่ในภูเขาสะไกย สมัยอังวะ (ไม่ปรากฏปีที่แต่ง)

3. กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ คือ คัมภีร์ว่าด้วยระเบียบในการวางคำ ครุ ลหุ เป็นแบบต่างๆ เช่น วุตโตทัย แต่งโดยพระสังฆรักขิตะชาวสิงหลในพุทธศตวรรษที่ 17, ฉันโทมัญชรี แต่งโดยพระวิสุทธาจาระชาวพม่า ในพุทธศักราช 2439 และฉันทวุตติปทีป แต่งโดยพระญาณมงคลชาวไทยในสมัยอยุธยา คัมภีร์มี 7 ปริจเฉท ยังไม่ได้รับการพิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบัน

4. กลุ่มคัมภีร์เกฏุภะ คือ คัมภีร์ว่าด้วยการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ เช่น สุโพธาลังการ แต่งโดยพระสังฆรักขิตะชาวสิงหลในพุทธศตวรรษที่ 17 และวชิรสารัตถสังคหะ แต่งโดยพระวชิรปัญญเถระชาวเมืองเชียงใหม่ในพุทธศักราช 2078

ทั้ง 4 คัมภีร์เหล่านี้จัดว่าเป็นคัมภีร์พื้นฐานของการศึกษาพระไตรปิฎก ท่านผู้ประกอบด้วยองค์ 4 หมั่นศึกษาค้นคว้าอยู่เป็นนิจศีลดังนี้ แม้จะบกพร่องจากความเป็นกวี คือไม่ได้เรียบเรียงกวีนิพนธ์หรือคัมภีร์อันใดอันหนึ่งที่ประกาศความรู้ ความสามารถของตน ก็จัดว่าเป็นกวีได้เหมือนกัน เนื่องจากมีความรู้ความสามารถของกวีอยู่ครบถ้วนและจะได้รับเกียรติคุณไม่น้อย ส่วนบุคคลผู้ไม่เชี่ยวชาญใน 4 คัมภีร์เหล่านี้ แม้จะศึกษาค้นคว้าคัมภีร์จำนวนมากก็ไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นกวี ทั้งนี้เพราะขาดพื้นฐานสำคัญทางหลักภาษา ทำให้ไม่อาจตัดสินความถูกต้องเกี่ยวกับหลักภาษาได้อย่างชัดเจน ดังข้อความในคัมภีร์สุโพธาลังการว่า

โย สทฺทสตฺถกุสโล กุสโล นิฆณฺฑุ-
ฉนฺโทอลงฺกติสุ นิจฺจกตาภิโยโค
โส’ยํ กวิตฺตวิกโลปิ กวีสุ สงฺขฺย-
โมคยฺห วินฺทติ หิ กิตฺติ’มมนฺทรูปํ.[7]

“ชนผู้ฉลาดในคัมภีร์ไวยากรณ์ ฉลาดในนิฆัณฑุศาสตร์ ฉันทศาสตร์และอลังการศาสตร์ กระทำความเพียรเป็นนิจศีล แม้เขาจะบกพร่องจากความเป็นกวีก็หยั่งสู่ความนับในหมู่กวี ย่อมจะได้รับเกียรติคุณหาน้อยไม่”

ความจริงแล้วความเข้าใจไวยากรณ์นั้นมีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ

1. สูตร คือ ท่องจำสูตรได้และใช้สูตรประกอบรูปศัพท์อย่างถูกต้อง สูตรดังกล่าวอาจเป็นสูตรของกัจจายนไวยากรณ์ โมคคัลลานไวยากรณ์ หรือสัททนีติปกรณ์ก็ได้ตามสมควร

2. ธาตุ คือ ศัพท์แสดงกิริยา เช่น การไป การกิน การนอน เป็นต้น

3. หมู่บท คือ บทสำเร็จนามและอาขยาต ได้แก่ ปทมาลา คือ ลำดับของบทนามและบทอาขยาต

4. กิตกปัจจัย คือ ปัจจัยในกิตก์มี ณฺ ปัจจัยซึ่งแสดงสาธนะของบทกิตก์

5. นามลิงคานุสาสนะ คือ คำวินิจฉัยชื่อและลิงค์ (เพศทางไวยากรณ์)

ดังข้อความกล่าวไว้ในโมคคัลลานไวยากรณ์ว่า

สุตฺตํ ธาตุ คโณ ณฺวาทิ นามลิงฺคานุสาสนํ
ยสฺส ติฏฺฐติ ชิวฺหคฺเค ส พฺยากรณเกสรี.[8]

“สูตร ธาตุ หมู่บท กิตกปัจจัยมี ณฺ ปัจจัยเป็นต้น และคำวินิจฉัยชื่อและลิงค์ ดำรงอยู่ที่ปลายลิ้นของผู้ใด เขาผู้นั้นเป็นราชสีห์ในป่าแห่งไวยากรณ์”

---

[7] สุโพธา. (บาลี) 3/163.

[8] โมคฺ. (บาลี) 7/229.

ในองค์ประกอบ 5 อย่างเหล่านี้ ธาตุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างที่ 2 ซึ่งเป็นรากศัพท์ของบทอาขยาตและกิตก์ เพราะบทอาขยาตประกอบด้วยธาตุและวิภัตติอาขยาตเป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนบทกิตก์ประกอบด้วยธาตุและปัจจัย จะเห็นได้ว่า การจะเข้าใจเนื้อความของศัพท์ได้อย่างถูกต้อง ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับธาตุอย่างชัดเจน เช่นคำว่า อทินฺนทาน และ อทินฺนาทาน คำแรกว่า อทินฺนทาน มาจาก อทินฺน และ ทาน ส่วนคำหลังว่า อทินฺนาทาน มาจจาก อทินฺน และ อาทาน ทำให้คำทั้งสองมีความหมายต่างกัน โดยคำแรกแปลว่า การให้สิ่งที่เจ้าของมิได้ให้ ส่วนคำหลังแปลว่า การถือเอาสิ่งที่เจ้าของมิได้ให้ เพราะคำว่า ทาน ในคำแรกมาจาก ทา ธาตุ ใช้ในความหมายว่า ให้ ส่วนคำว่า อาทาน ในคำหลังมาจาก อา บทหน้า ทา ธาตุ ใช้ในความหมายว่า ถือเอา แม้คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะก็กล่าวถึงความสำคัญของความเข้าใจเรื่องธาตุว่า

ธาตฺวตฺถโกวิทา อตฺเถ ปทานำ ปาฬิอาทิเก
นายาเสน วิชานนฺติ ปวรานำ สุภาสิเต.
กาตุ๋ ปากติกญฺจาลำ วิรชฺฌิตกฺขรำ ตโต
เอวำ พหูปกาเรสุ เตสุ โยคำ กเร พุโธ.[9]

“ผู้เชี่ยวชาญเนื้อความของธาตุย่อมจะเข้าใจเนื้อความของบทในพระบาลีเป็นต้นอันเป็นคำที่กล่าวไว้ดีของท่านผู้ประเสริฐทั้งหลายโดยสะดวก และสามารถแก้ไขอักขระที่ผิดพลาดให้ถูกต้องตามเดิม ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรกระทำความเพียรในเนื้อความของธาตุที่มีอุปการะมากเหล่านั้นอย่างนี้”

อนึ่ง คัมภีร์ปาฬิธาตุมาลาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ปาฬิยา ปณฺฑิโต โหตุ๋ โย อิจฺเฉยฺย นโร อิธ
ธาตฺวตฺถญาณินา เตน ภวิตพฺพำ วิเสสโต.
ธาตุรตฺเถสุ โกสลฺล– มตฺถนิจฺฉยการณำ
มูลำ หิ ธาตโว ปาฬิ– ปทานำ อาทิภาวโต.[10]

“นรชนใดปรารถนาความเป็นบัณฑิตในภาษาบาลี เขาต้องเป็นผู้มีความเข้าใจเนื้อความของธาตุอย่างแตกฉาน ความเชี่ยวชาญเนื้อความของธาตุเป็นเหตุทำให้ตัดสินเนื้อความได้ เพราะธาตุเป็นรากศัพท์ของบทบาลี เนื่องจากเป็นมูลเหตุ”

คัมภีร์แสดงธาตุที่เก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุดตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน คือ สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา แต่งโดยพระอัคควังสะชาวพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ 17 คัมภีร์นี้มีธาตุจำนวน 1,686 ธาตุ ธาตุแต่ละศัพท์เหล่านี้มีความหมายมากมายตามคณะธาตุโดยขึ้นอยู่กับวิกรณปัจจัยที่ลงท้ายธาตุนั้นๆ เพื่อแสดงคณะธาตุให้ปรากฏชัดเจน อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับอุปสรรคที่ประกอบไว้หน้าธาตุอีกด้วย โดยท่านผู้แต่งได้จำแนกธาตุออกเป็นคณะต่างๆ 8 หมวด อีกทั้งได้แสดงเนื้อความของธาตุในแต่ละคณะโดยละเอียด พร้อม

[9] ธา.ทีปก (บาลี) 233.

[10] สยาญาณ, 2491 : 379.

ด้วยตัวอย่างที่ใช้จริงในพระไตรปิฎก คัมภีร์ธาตุที่แต่งในภายหลัง เช่น ธาตวัตถทีปกะ และธาตวัตถสังคหะ เป็นต้น ก็อาศัยสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลาเป็นแนวทางในการแต่งเช่นเดียวกัน

โดยเหตุที่สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา มีเนื้อหากว้างขวาง และแต่งเป็นร้อยแก้ว (จุณณิยะ) ทำให้ยากแก่การจดจำ พระอัคคธัมมะจึงประพันธ์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะโดยนำธาตุและเนื้อความของธาตุที่พบในสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลามาแต่งเป็นร้อยกรอง (คาถา) เพื่อให้จดจำได้ง่าย ผู้วิจัยได้พิจารณาเล็งเห็นว่าคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลีของนักเรียนนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เป็นอุปการะต่อนักเรียนใหม่ในการท่องจำธาตุ และศึกษาการประกอบรูปกริยา เนื่องจากมีเนื้อหาไม่มากเหมือนสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ทำให้ศึกษาทรงจำได้โดยสะดวก คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้แต่งโดยพระอัคคธัมมะชาวพม่าที่เมืองย่างกุ้งในพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้ามินดง โดยพระเจ้ามินดงผู้อุปถัมภ์สังคายนาครั้งที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ สร้างวัดสังคชา (ชาวพม่าออกเสียงเป็น ตินกะซา) ที่อยู่ติดฝั่งลำคลองในเมืองมัณฑะเลย์ และถวายสมณศักดิ์ที่ อัคคธัมมาลังการกวิธชมหาธัมมราชาธิราชคุรุ ต่อแต่นั้นมา ชาวพม่านิยมเรียกท่านว่า ตินกะซาสยาดอ (ท่านอาจารย์วัดตินกะซา) ตามชื่อวัด คัมภีร์นี้มีตำราแปลภาษาพม่าที่เรียกว่าคัมภีร์นิสสัย แต่งโดยพระอินทาสภะ เมืองอมรปุระ พ.ศ. 2386

ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะปริวรรตคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้และแปลเป็นภาษาไทย เพราะในวงการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแผนกบาลีนั้น การศึกษาเรื่องธาตุที่เป็นรากศัพท์ของกิริยาอย่างลึกซึ้งนั้นมีจำนวนผู้ศึกษาสนใจจริงจังน้อยมาก และในสำนักต่าง ๆ ก็มิได้สอนเรื่องธาตุอย่างละเอียด ซึ่งเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรผู้กำลังศึกษาภาษาบาลีขาดองค์ความรู้ที่ครอบคลุม และแตกฉานในการสำเร็จรูปคำศัพท์ต่าง ๆ ทำให้การศึกษาภาษาบาลีเป็นไปได้โดยยาก เพราะเมื่อไม่รู้ธาตุหรือรากศัพท์ ก็ยากที่จะทำความเข้าใจศัพท์ได้โดยสมบูรณ์ได้

ฉะนั้น คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้จะเป็นอุปกรณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่เอื้อต่อการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย ทั้งด้านไวยากรณ์ การแปล และการแต่งบาลีในหลักสูตรบาลีสนามหลวง ตลอดจนถึงผู้ศึกษาบาลีในระดับมหาวิทยาลัย หรือบาลีนอกหลักสูตรต่างๆ ที่มีอยู่แพร่หลายในประเทศไทยปัจจุบัน และอนาคตข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคัมภีร์ในด้านประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง โครงสร้าง และเนื้อหาของคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ

2. เพื่อปริวรรตคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ จากต้นฉบับบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

3. เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ ด้านไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ อลังการและคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. รวบรวมคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะฉบับพิมพ์บาลีอักษรพม่า
2. ปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทยและตรวจชำระ
3. นำหลักฐานที่ได้มาศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง โครงสร้าง และเนื้อหา
4. ทำการวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ อลังการและด้านคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา
5. เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูล

ผลการวิจัย

1. **ประวัติความเป็นมา ผู้แต่ง โครงสร้าง และเนื้อหาของคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ** พบว่า ด้านประวัติผู้แต่งและสมัยที่แต่งพบว่า ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้คือพระอัคคธัมมะ ซึ่งเป็นพระเถระชาวพม่า ชาวพม่ามักเรียกว่า ตินกะซายาดอ (ท่านอาจารย์ตินกะซา) ตามชื่อวัด โดยพระอัคคธัมมะได้แต่งคัมภีร์เป็นคาถาเพื่อให้เป็นบทท่องจำโดยสะดวก อีกทั้งนำตัวอย่างสั้นๆ ที่พบในสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับธาตุนั้นๆ มาแสดงกำกับอธิบายธาตุแต่ละตัวไว้โดยย่อ ซึ่งตัวอย่างเหล่านั้นมีทั้งธาตุที่สำเร็จเป็นบทอาขยาตและบทกิตก์

เมื่อพิจารณาโครงสร้างพบว่า คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะเป็นตำราว่าด้วยเรื่องธาตุและอรรถของธาตุ โดยจำแนกธาตุออกเป็น 8 คณะ เริ่มตั้งแต่ภูวาทิคณะจนถึงจุราทิคณะ และแสดงอรรถของธาตุตามคณะนั้นๆ อีกทั้งมีตัวอย่างจากพระไตรปิฎกและอรรถกถามาแสดงไว้โดยสังเขป คัมภีร์นี้รจนาเป็นภาษาบาลี มีคาถาทั้งหมด 332 บท ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้มิได้แต่งคัมภีร์นิสสัยที่แปลและอธิบายไว้ ทำให้คัมภีร์นี้มีเพียงฉบับบาลี จึงทำให้นักศึกษาที่สนใจใฝ่รู้ไม่อาจเข้าใจเนื้อหาในคัมภีร์อย่างชัดเจนได้ ดังนั้น พระวิมลาจาระที่อยู่ในวัดหมู่บ้านพาอองทางทิศใต้ของเมืองยองเลปิน จึงแต่งคัมภีร์นิสสัยโดยแปลยกศัพท์คำต่อคำและมีคำอธิบายศัพท์ยากโดยย่อ แต่งจบในวันเพ็ญเดือน 11 พ.ศ. 2386

เนื้อหาในคัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น 5 ปริจเฉท คือ

1. ธาตุวินิจฉยทีปกะ แสดงข้อวินิจฉัยของธาตุ
2. วัคคันตธาตวัตถทีปกะ แสดงอรรถของธาตุที่มีวรรคอักษรอยู่ท้าย มีธาตุทั้งหมด 450 ศัพท์
3. อวัคคันตธาตวัตถทีปกะ แสดงอรรถของธาตุที่มี อวรรคอักษรอยู่ท้าย มีธาตุทั้งหมด 244 ศัพท์
4. คณฉักกทีปกะ แสดงคณะธาตุ 6 หมวดตั้งแต่รุธาทิคณะถึงตนาทิคณะ มีธาตุ

ทั้งหมด 188 ศัพท์

5. จุราทิคณิกธาตวัตถนิทเทส แสดงอรรถของธาตุจุราทิคณะ มีธาตุทั้งหมด 279 ศัพท์

2. ปริวรรตคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะจากบาลีอักษรพม่า เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย พบว่า ด้านปริวรรตคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ จากต้นฉบับบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยได้จัดทำเสร็จสมบูรณ์พร้อมทั้งตรวจชำระเรียบร้อย

3. วิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ อลังการและคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา พบว่า การวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านไวยากรณ์พบว่า คัมภีร์นี้กล่าวสรุปความไวยากรณ์ที่สำคัญจากสัททนีติปกรณ์ ปทมาลา ธาตุมาลา และสุตตมาลา พร้อมทั้งกฎไวยากรณ์ที่สำคัญจากไวยากรณ์อื่นๆ อีกหลายฉบับ เช่น ปทรูปสิทธิปกรณ์ พาลาวตาร และโมคคัลลานไวยากรณ์ เป็นต้น ซึ่งกฎไวยากรณ์ดังกล่าวมีใช้จริงในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา

การวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านฉันทลักษณ์พบว่า คัมภีร์นี้แต่งด้วยอนุฏฐุภาฉันท์ 8 พยางค์ มีคาถาทั้งหมด 22 ประเภท คือ ปัฐยาวัต 1 กลุ่มนการวิปุลา 5 กลุ่มชการวิปุลา 3 กลุ่มมการวิปุลา 3 กลุ่มรการวิปุลา 3 กลุ่มสการวิปุลา 2 กลุ่มภการวิปุลา 3 กลุ่มตการวิปุลา 2

การวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านอลังการพบว่า คาถาที่ท่านประพันธ์ในคัมภีร์นี้ประกอบด้วยลักษณะของสัททาลังการหรือรสคำ 6 ประเภทเป็นอย่างมาก คือ ปสาทคุณ มธุรตาคุณ สุขุมาลตาคุณ อัตถพยัตติคุณ โอชคุณ และสิเลสคุณ อย่างไรก็ตาม ในบางคาถาอาจมีสัททาลังการ 4 ประเภทบ้าง 5 ประเภทบ้างตามสมควร

การวิเคราะห์คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะด้านคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาพบว่า คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้เป็นอุปการะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจภาษาบาลีและคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจนถูกต้องยิ่งขึ้นและนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเพื่อความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏสงสาร

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะพบว่า กฎไวยากรณ์ที่สำคัญ ธาตุ และอรรถของธาตุที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้ส่งผลต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. ทำให้ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์นี้เข้าใจกฎไวยากรณ์ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวกับบทอาขยาต เช่น รูปวิเคราะห์ของธาตุ ความหมายของธาตุ เป็นต้น อันจะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหลักไวยากรณ์บาลีชั้นสูงได้ต่อไป

2. ทำให้ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะสามารถเข้าใจคณะธาตุ 8 หมวดในอาขยาตกัณฑ์ได้อย่างถูกต้อง

3. ทำให้เข้าใจปาฐะที่ถูกต้องตามพระพุทธพจน์ที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล เพราะความเข้าใจ

ธาตุอันเป็นรากศัพท์ของบทนามและบทอาขยาตย่อมจะทำให้เข้าใจปาฐะที่ถูกต้อง

4. ทำให้ชำระปาฐะที่ผิดพลาดให้ถูกต้องได้โดยอาศัยธาตุเป็นหลักสำคัญในการชำระคำผิด

5. ทำให้เข้าใจเนื้อความของปาฐะในพระบาลีอย่างถูกต้องตรงตามคณะธาตุนั้นๆ

6. ทำให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องและนำมาปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตอันจะนำประโยชน์มาให้แก่ตนและชาวโลก อีกทั้งยังนำมาปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์จากการเวียนตายเวียนเกิดในวัฏสงสารได้ด้วยการเจริญไตรสิกขาอันมีความเข้าใจคำสอนเป็นเหตุสำคัญ

อภิปรายผลการวิจัย

1. คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้แต่งโดยอาศัยสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา พบว่า เป็นคัมภีร์ธาตุที่สมบูรณ์ที่สุดและได้รับการยอมรับตั้งแต่โบราณกาลจวบจนถึงปัจจุบัน การศึกษาคัมภีร์นี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจคณะธาตุ 8 หมวดที่สำเร็จเป็นบทอาขยาตและบทนามได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เข้าใจเนื้อความของบทต่างๆ ที่พบในพระบาลี อรรถกถา และฎีกา ตามที่ท่านผู้ประพันธ์คัมภีร์นี้กล่าวไว้ในคำลงท้ายของคัมภีร์ว่า “ผู้เชี่ยวชาญเนื้อความของธาตุย่อมจะเข้าใจเนื้อความของบทในพระบาลีเป็นต้นอันเป็นคำที่กล่าวไว้ดีของท่านผู้ประเสริฐทั้งหลายโดยสะดวก และสามารถแก้ไขอักขระที่ผิดพลาดให้ถูกต้องตามเดิม ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรกระทำความเพียรในเนื้อความของธาตุที่มีอุปการะมากเหล่านั้นอย่างนี้” สอดคล้องกับ พระมหาชณัตนิติสนธิ์ พันธ์เจริญ (คุณสำโร) ได้เขียนดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “คัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์: การแปล และวิเคราะห์สนธิกัณฑ์” ว่า ผู้ที่เรียนรู้ไวยากรณ์บาลีเป็นอย่างดีย่อมเข้าใจบทพยัญชนะได้ถูกต้อง นำมาซึ่งความเข้าใจอรรถของบทพยัญชนะเหล่านั้นได้ถูกต้องตรงตามหลักการใช้ภาษา ทั้งยังสามารถชำระบทพยัญชนะที่คลาดเคลื่อนอันเนื่องมาจากการจารอักษรหรือกระบวนการพิมพ์ จัดได้ว่าเป็นผู้ธำรงรักษ์พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสอดคล้องกับ สยาญาณ ได้เขียนเรื่อง “ปาฬิธาตุมาลา” ว่า นรชนใดปรารถนาความเป็นบัณฑิตในภาษาบาลี เขาต้องเป็นผู้มีความเข้าใจเนื้อความของธาตุอย่างแตกฉาน ความเชี่ยวชาญเนื้อความของธาตุเป็นเหตุทำให้ตัดสินเนื้อความได้ เพราะธาตุเป็นรากศัพท์ของบทบาลี เนื่องจากเป็นมูลเหตุ

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่มีแบบแผนกระชับรัดกุม มีคัมภีร์ที่ว่าด้วยหลักภาษาแต่งขึ้นตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล ได้แก่ ไวยากรณ์ นิฆัณฑุ ฉันทลักษณ์ และอลังการ เป็นต้น ดังนั้น ไวยากรณ์บาลีรุ่นหลังจึงแต่งขึ้นโดยอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตเป็นหลัก เช่น กัจจายนไวยากรณ์อาศัยคัมภีร์กาตันตระ โมคคัลลานไวยากรณ์อาศัยคัมภีร์จานทรไวยากรณ์ และสัททนีติปกรณ์อาศัยคัมภีร์ปาณินีไวยากรณ์เป็นต้น และคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะก็นำสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา มาสรุปความเพื่อให้ท่องจำและเรียนรู้โดยสะดวก สอดคล้องกับ พระมหาชณัตนิติสนธิ์ พันธ์เจริญ (คุณสำโร) ได้เขียนสารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธาตุในโมคคัลลานไวยากรณ์และปาณินียธาตุปาฐะ” ว่า ปาณินียธาตุปาฐะยังเป็นแม่แบบของธาตุในไวยากรณ์บาลี คือ กัจจายนไวยากรณ์ โมคคัลลานไวยากรณ์ สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา รวมไปถึงคัมภีร์ธาตุบาลีที่มีชื่อเสียงอันได้แก่ กัจจายนธาตุมัญชูสา ธาตวัตถทีปกะ และธาตวัตถสังคหะ ดังผู้วิจัยจะ

เทียบเคียงธาตุและอรรถของธาตุระหว่างปาณินียธาตุปาฐะและโมคคัลลานไวยากรณ์ไว้ในบทที่ 3 ต่อไป ไม่เพียงแต่ไวยากรณ์บาลีที่อาศัยคัมภีร์นี้เท่านั้น แม้คัมภีร์อรรถกถาและฎีกาก็อาศัยธาตุและอรรถของธาตุจากคัมภีร์นี้มาอธิบายศัพท์ในพระบาลีอีกด้วย

2. คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะมีคาถา 332 บท ส่วนใหญ่คาถาเหล่านี้เป็นปัฐยาวัตคาถา พบว่าประกอบด้วย ย, ช, ย และ ช คณะท้าย 4 พยางค์แรกในบาททั้ง 4 มีคาถาจำนวนน้อยที่ท่านเขียนเป็นวิปุลาคาถา สาเหตุที่ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้และวรรณกรรมบาลีอื่นๆ นิยมแต่งเป็นปัฐยาวัตคาถาก็เพราะว่าปัฐยาวัตคาถามีความไพเราะกว่าวิปุลาคาถาอื่นๆ เช่น มการวิปุลา เป็นต้น สอดคล้องกับ พระคันธสาราภิวงศ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “วุตโตทยมัญชรี” ว่า ปัฐยาวัตคาถานี้มีเสียงไพเราะนุ่มนวลกว่าคาถาอื่นในปริจเฉทที่ 5 เนื่องจากมีเสียงครุ และเสียงลหุอย่างละ 6 พยางค์เท่ากันในนายกคณะ คือมี ย คณะ (1 2 2) 2 คณะท้าย 4 พยางค์แรกในวิสมบาท และ ช คณะ (1 2 1) 2 คณะท้าย 4 พยางค์แรกในสมบาท ส่งผลให้เสียงครุลหุเสมอกัน จึงก่อให้เกิดเสียงประสานนุ่มนวล กระชดกระช้อย ดังนั้น คาถานี้จึงเป็นที่นิยมแต่งในวรรณกรรมบาลีและสันสกฤตมากกว่าวัตต คาถาประเภทอื่น

คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะแต่งเป็นอนุฏฐภาฉันท์ 8 พยางค์ มีคาถาทั้งหมด 22 ประเภท คือ ปัฐยาวัต 1 กลุ่มนการวิปุลา 5 กลุ่มชการวิปุลา 3 กลุ่มมการวิปุลา 3 กลุ่มรการวิปุลา 3 กลุ่มสการวิปุลา 2 กลุ่มภการวิปุลา 3 กลุ่มตการวิปุลา 2 ที่จริงแล้วในวรรณกรรมบาลี คือ ไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นต้น มีบทประพันธ์ประเภทวิปุลาคาถาจำนวนมาก สอดคล้องกับ พระกุมาระ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “ฉันโทสารัตถเมทินีฎีกา” ว่า คาถาที่มี น, ต, ส, ร, ม และ ภ คณะท้าย 4 พยางค์ใน วิสมบาท ส่วนในสมบาท พยางค์ที่ 5 และที่ 7 มักเป็นลหุเสมอ ชื่อว่า นการวิปุลา เป็นต้น

คาถามีภการวิปุลาเป็นต้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ภการวิปุลา ประกอบด้วย ภ, ช, น, ช คณะ หรือปฐมภการวิปุลา ประกอบด้วย ภ, ช, ย, ช คณะ หรือตติยภการวิปุลา ประกอบด้วย ย, ช, ภ, ช คณะ สอดคล้องกับ พระคันธสาราภิวงศ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “วุตโตทยมัญชรี” ว่า ภการวิปุลาคาถามี 3 ประเภท คือ

1. ปฐมภการวิปุลา คือ ภการวิปุลาที่มี ภ คณะท้าย 4 พยางค์ในบาทที่ 1 และมี ย คณะท้าย 4 พยางค์ในบาทที่ 3 ส่วนบาทที่ 2, 4 เป็น ช คณะ กล่าวคือ นายกคณะในบาททั้ง 4 มีรูปว่า ภ, ช, ย, ช

2. ตติยภการวิปุลา คือ ภการวิปุลาที่มี ภ คณะท้าย 4 พยางค์ในบาทที่ 3 และมี ย คณะท้าย 4 พยางค์ในบาทที่ 1 ส่วนบาทที่ 2, 4 เป็น ช คณะ กล่าวคือ นายกคณะในบาททั้ง 4 มีรูปว่า ย, ช, ภ, ช

3. ภการวิปุลา คือ ภการวิปุลาที่มี ภ คณะท้าย 4 พยางค์ ในบาทที่ 1, 3 และมี ช คณะท้าย 4 พยางค์ ในบาทที่ 2, 4 กล่าวคือ นายกคณะในบาททั้ง 4 มีรูปว่า ภ, ช, ภ, ช บางคัมภีร์เรียกว่าอุภยภการวิปุลา

สังกิณณวิปุลาหรือวิปุลาผสมที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ คือ ปฐมนการตติยสการวิปุลา ปฐมนการตติยสการวิปุลา และปฐมนการตติยรการวิปุลา เป็นต้น สอดคล้องกับ พระคันธสาราภิวงศ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “วุตโตทยมัญชรี” ว่า ยังมีวิปุลาอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในวรรณ

กรรมสันสกฤตและบาลี นั่นคือสังกิณณวิปุลา (วิปุลาผสม) ซึ่งเป็นวิปุลาที่ผสมภการวิปุลาเข้ากับวิปุลา 5 อย่าง คือ รการวิปุลา, นการวิปุลา, ตการวิปุลา, มการวิปุลา และสการวิปุลา เป็นต้น ก็จะกลายเป็นสังกิณณวิปุลา ดังนั้น สังกิณณวิปุลาจึงมี 30 คาถา (6 X 5 = 30) ถ้าเพิ่มชการวิปุลาเข้าไปร่วมกับวิปุลาอื่น ก็มีสังกิณณวิปุลา 42 คาถา (7 X 6 = 42)

3. คัมภีร์ธาตวัตถทีปกะเป็นวรรณกรรมบาลีชั้นสูง พบว่า ผู้แต่งมีความเชี่ยวชาญในการใช้คำอย่างยอดเยี่ยม จึงสามารถประกอบใช้สัททาลังการหรือรสคำในคาถาประพันธ์ได้ และวรรณกรรมที่ประกอบด้วยสัททาลังการดังกล่าว ย่อมจะทำให้การความไพเราะจับใจ แม้คัมภีร์นี้จะมิได้ประกอบใช้อัตถาลังการหรือรสความ ก็เป็นที่น่าพึงใจของกวี สอดคล้องกับ พระสังฆรักขิตะ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “สุโพธาลังการ” ว่า การเรียบเรียงนั้นแม้ไม่กอปรด้วยอัตถาลังการ หากว่า ไม่มีโทษและกอปรด้วยสัททาลังการ ก็น่าพึงใจ ดุจหญิงสาวผู้ปราศจากโทษ กอปรด้วยคุณความงาม และสอดคล้องกับ พระคันธสาราภิวงศ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “สุโพธาลังการมัญชรี” ว่า หญิงสาวผู้ปราศจากโทษคือโรคเรื้อนในสรีระ มีคุณความงามตามธรรมชาติ แม้จะไม่ประดับตกแต่งก็น่าชื่นชม ฉันใด บทประพันธ์ก็ฉันนั้น หากปราศจากโทษของบทเป็นต้น และกอปรด้วยสัททาลังการแม้จะไม่ตกแต่งด้วยอัตถาลังการก็น่าชื่นชม

คาถาทุกบทที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะประกอบด้วยปสาทคุณ เพราะทุกคาถามีข้อความกระจ่างชัดเจนไม่คลุมเครือ สอดคล้องกับ พระสังฆรักขิตะ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “สุโพธาลังการ” ว่า ลำดับบทใดงามด้วยสัมพันธ์ที่วางไว้ชิดกัน มีเนื้อความชัดเจนดี ลำดับบทนี้พึงก่อให้เกิดปสาทคุณ ดังอุทาหรณ์ที่จะกล่าวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) คณะสงฆ์ แม่กองบาลีสนามหลวง สำนักเรียนบาลี มหาวิทยาลัยสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดพิมพ์เผยแผ่ตำรา งานวิจัย และหนังสือเกี่ยวกับเรื่องธาตุให้กว้างขวางเพื่อเป็นคู่มือให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

2) คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดโครงการประชุมสัมมนาทางวิชาการให้กับครูสอนบาลีและผู้ที่สนใจ เพื่อเพิ่มพูนและทบทวนความรู้เกี่ยวกับเรื่องธาตุ อันจะก่อประโยชน์ต่อวงการศึกษาภาษาบาลียิ่งขึ้น

3)คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งหน่วยงานปริวรรตคัมภีร์และการตรวจชำระคัมภีร์ให้เพิ่มมากขึ้นและส่งภิกษุสามเณรหรือผู้ที่สนใจไปศึกษาด้านการปริวรรตคัมภีร์กับผู้เชี่ยวชาญทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) จากการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ ผู้วิจัยพบว่าคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะเป็นตำราที่ทรงคุณค่าซึ่งกล่าวสรุปความธาตุและอรรถของธาตุในสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา มาแต่งเป็นคาถาท่องจำ ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบธาตุและอรรถของธาตุที่กล่าวไว้ในคัมภีร์นี้กับสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลาว่ามีธาตุกี่ศัพท์ที่คัมภีร์นี้นำมาจากสัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา และมีธาตุกี่ศัพท์ที่คัมภีร์นี้มิได้นำมาแล้วไว้ เพราะมีใช้น้อยหรือมีข้อจำกัดทางฉันทลักษณ์ที่มีกำหนดจำนวนพยางค์ในบาทคาถา

2) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นเนื้อหาในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะเป็นหลัก แต่ระหว่างที่แปลและวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า ธาตุและอรรถของธาตุที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะมีความคล้ายคลึงกับคัมภีร์ปาณินียธาตุปาฐะซึ่งเป็นคัมภีร์ธาตุที่สมบูรณ์ที่สุดของไวยากรณ์สันสกฤต ดังนั้น จึงควรศึกษาความสัมพันธ์ของคัมภีร์ปาณินียธาตุปาฐะของปาณินิที่มีต่อคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะ เพื่อจะได้เห็นความสัมพันธ์ของไวยากรณ์สันสกฤตกับไวยากรณ์บาลีทั้งหมด

3) ควรศึกษาเปรียบเทียบธาตุและอรรถของธาตุที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตวัตถทีปกะนี้กับธาตุในหนังสือบาลีไวยากรณ์หลักสูตรสนามหลวงว่ามีจำนวนและเนื้อหาสอดคล้องตรงกันหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อเป็นการต่อยอดทางการศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระกัจจายนะ. (2530). **กัจจายนพยากรณะ**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

พระโกวิทะ. (2481). **ฉันโทภารตี.** มัณฑะเลย์ : โรงพิมพ์มันดลาภุมมิปิฏกัต.

พระคันธสาราภิวงศ์../../SSR001/Desktop/พระมหาธีรเพชร/08-1 บรรณานุกรม.docx - _ftn19 (2548). **ปทรูปสิทธิมัญชรี เล่ม 1-3**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

_____. (2548). **พาลาวตารมัญชรี เล่ม 1-3**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

_____. (2545). **วุตโตทยมัญชรี**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

_____. (2546). **สุโพธาลังการมัญชรี**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

พระธรรมกิตติ. (2541). **พาลาวตาร**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

พระพุทธัปปิยะ. (2541). **ปทรูปสิทธิ**. กรุงเทพมหานคร : วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ 25.

_____. (2509). **ปทรูปสิทธิฎีกา**. ย่างกุ้ง : กระทรวงมหาดไทยและการศาสนา.

พระมหานิมิต ธมฺมสาโร และจำรูญ ธรรมดา ตรวจชำระโดยสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม). (2546). **สัททนีติปทมาลา สัททนีติธาตุมาลา สัททนีติสุตตมาลา แปล.** นครปฐม : วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.

พระมุนินทาภิวงศ์. (2532). **ฉันโทสารัตถทีปกะ**. ย่างกุ้ง : โรงพิมพ์เนลินซา.

พระโมคคัลลานะ. (2525). **โมคคัลลานพยากรณะ**. ย่างกุ้ง : กระทรวงมหาดไทยและการศาสนา.

พระวชิรปัญญะ. (2507). **ฉันโทสารัตถเมทินี.** มัณฑะเลย์ : โรงพิมพ์ปยีจีมัณไฑปิฎกัต.

พระวิสุทธาจาระ. (2553). **ฉันโทมัญชรี.** ลำปาง : วัดท่ามะโอ.

_____. (2559). **ธาตวัตถสังคหปาฐนิสสยะ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด.

พระอัคควังสะ. (2521–2523). **สัททนีติปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ.

พระอินทาจาระ. (2442). **ธาตวัตถทีปกนิสสัย.** ย่างกุ้ง : โรงพิมพ์กวิเมียดมัน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

สยาญาณ. (2491). **ปาฬิธาตุมาลา**. ย่างกุ้ง : โรงพิมพ์หังสาวดี.

หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช). (2486). **ธาตุปฺปทีปิกา หรือพจนานุกรม บาลี–ไทย แผนกธาตุ**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.